

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)
της 15ης Δεκεμβρίου 2005 *

Στην υπόθεση C-148/04,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε η Commissione tributaria provinciale di Genova (Ιταλία) με απόφαση της 11ης Φεβρουαρίου 2004, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 23 Μαρτίου 2004, στο πλαίσιο της δίκης

Unicredito Italiano SpA

κατά

Agenzia delle Entrate, Ufficio Genova 1,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους C. W. A. Timmermans, πρόεδρο τμήματος, C. Gulmann (εισηγητή), R. Schintgen, Γ. Αρέστη και J. Klučka, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

γενική εισαγγελέας: C. Stix-Hackl
γραμματέας: M. Ferreira, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 3ης Φεβρουαρίου 2005,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Unicredito Italiano SpA, εκπροσωπούμενη από τους A. Santa Maria, C. Biscaretti di Ruffia και G. Pizzonia, avvocati,

- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον I. M. Braguglia, επικουρούμενο από τον M. Fiorilli, avvocato dello Stato,

- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους R. Lyal και V. Di Bucci,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2005,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά το κύρος της αποφάσεως 2002/581/ΕΚ της Επιτροπής, της 11ης Δεκεμβρίου 2001, σχετικά με το καθεστώς κρατικών ενισχύσεων που η Ιταλία θέσπισε υπέρ των τραπεζών (ΕΕ 2002, L 184, σ. 27· στο εξής: επίμαχη απόφαση), καθώς και την ερμηνεία των άρθρων 87 επ. ΕΚ, του άρθρου 14 του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου 93 της Συνθήκης ΕΚ (ΕΕ L 83, σ. 1), και των γενικών αρχών του κοινοτικού δικαίου.

- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Unicredito Italiano SpA (στο εξής: Unicredito), με έδρα το Gênes (Ιταλία), και της Agenzia delle Entrate, Ufficio Genova 1, η οποία αφορά φορολογικό πλεονέκτημα του οποίου έτυχε η Unicredito κατά τα φορολογικά έτη 1998, 1999 και 2000.

I — Το εθνικό νομικό πλαίσιο

- 3 Το ιταλικό τραπεζικό σύστημα μεταρρυθμίσθηκε με τον νόμο 218, της 30ής Ιουλίου 1990, για την αναδιάρθρωση και ενίσχυση του κεφαλαίου των πιστωτικών ιδρυμάτων δημοσίου δικαίου (*GLURI* αριθ. 182, της 6ης Αυγούστου 1990, σ. 8· στο εξής: «νόμος 218/90»).

- 4 Ο νόμος αυτός κατέστησε δυνατή τη μετατροπή των πιστωτικών ιδρυμάτων δημοσίου δικαίου σε ανώνυμες εταιρίες. Προς τον σκοπό αυτό, μια δημόσια τράπεζα μπορούσε να μεταβιβάσει τον τομέα τραπεζικών υπηρεσιών σε ανώνυμη εταιρία, κατά τρόπο ώστε να διακρίνεται το μεταβιβάζον νομικό πρόσωπο, το οποίο καλείται «τραπεζικό ίδρυμα» (στο εξής: τραπεζικό ίδρυμα) και κατέχει τα μερίδια συμμετοχής, από την ανάδοχο ανώνυμη εταιρία, στην οποία και μόνον ανήκει η άσκηση της τραπεζικής δραστηριότητας. Το τραπεζικό ίδρυμα διαχειριζόταν τις συμμετοχές στην ανάδοχο τράπεζα και αξιοποιούσε τα κέρδη προς επίτευξη του εταιρικού σκοπού.
- 5 Το άρθρο 2 του νόμου 489, της 26ης Νοεμβρίου 1993, ο οποίος αφορά, μεταξύ άλλων, την παράταση της προθεσμίας του άρθρου 7, παράγραφος 6, του νόμου 218/90 (*GURI* αριθ. 284, της 3ης Δεκεμβρίου 1993, σ. 4), επέβαλε τη μετατροπή, το αργότερο έως την 30ή Ιουνίου 1994, των δημόσιων πιστωτικών ιδρυμάτων σε ανώνυμες εταιρίες.
- 6 Ο νόμος 461, της 23ης Δεκεμβρίου 1998, περί εξουσιοδότησεως της Κυβερνήσεως προς μεταρρύθμιση των αστικών και φορολογικών διατάξεων που διέπουν τους οργανισμούς του άρθρου 11, παράγραφος 1, του νομοθετικού διατάγματος 356, της 20ής Νοεμβρίου 1990, καθώς και προς μεταρρύθμιση του φορολογικού καθεστώτος στο οποίο υπόκειται η αναδιάρθρωση του τραπεζικού κλάδου (*GURI* αριθ. 4, της 7ης Ιανουαρίου 1999, σ. 4· στο εξής: νόμος 461/98), εξουσιοδότησε την Ιταλική Κυβέρνηση να προχωρήσει σε νέα μεταρρύθμιση του νομοθετικού πλαισίου για τον τραπεζικό κλάδο, ιδίως όσον αφορά την αναδιάρθρωση αυτού.
- 7 Δυνάμει της εξουσιοδότησεως του νόμου 461/98, η Ιταλική Κυβέρνηση εξέδωσε το νομοθετικό διάταγμα 153, της 17ης Μαΐου 1999, για τις αστικές και φορολογικές διατάξεις που διέπουν τους οργανισμούς του άρθρου 11, παράγραφος 1, του νομοθετικού διατάγματος 356, της 20ής Νοεμβρίου 1990, καθώς και το φορολογικό καθεστώς στο οποίο υπόκειται η αναδιάρθρωση του τραπεζικού κλάδου, σύμφωνα με το άρθρο 1 του νόμου 461, της 23ης Δεκεμβρίου 1998 (*GURI* αριθ. 125, της 31ης Μαΐου 1999, σ. 4· στο εξής: διάταγμα 153/99).

- 8 Τα άρθρα 22, παράγραφος 1, και 23, παράγραφος 1, του διατάγματος 153/99 προέβλεπαν φορολογική ελάφρυνση συνιστώμενη στη μείωση στο 12,5% του συντελεστή φόρου εισοδήματος (IRPEG) (στο εξής: μείωση φόρου), για πέντε συνεχείς φορολογικές περιόδους, για τις τράπεζες που πραγματοποιούν συγχώνευση ή ανάλογη πράξη αναδιαρθρώσεως, υπό τον όρον ότι τα κέρδη τοποθετούνται σε ειδικό αποθεματικό το οποίο δεν θα διανέμεται για περίοδο τριών ετών. Οι εν λόγω διατάξεις προέβλεπαν, περαιτέρω, ότι τα κέρδη που προορίζονται για το ειδικό αποθεματικό δεν μπορούν να υπερβούν το 1,2% της διαφοράς μεταξύ της συνολικής αξίας των απαιτήσεων και υποχρεώσεων των τραπεζών που συμμετείχαν στη συγχώνευση και των ενοποιημένων λογαριασμών της μεγαλύτερης από τις τράπεζες αυτές.

II — Το ιστορικό της διαφοράς της κύριας δίκης

- 9 Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, κατόπιν σχετικής κοινοβουλευτικής ερωτήσεως, ζήτησε από τις ιταλικές αρχές με επιστολή της 24ης Μαρτίου 1999, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, να της παράσχουν πληροφορίες προκειμένου να εκτιμήσει το περιεχόμενο και τα αποτελέσματα του νόμου 461/98.
- 10 Με έγγραφα της 24ης Ιουνίου και της 2ας Ιουλίου 1999, οι ιταλικές αρχές απέστειλαν στην Επιτροπή πληροφορίες σχετικά με τον ως άνω νόμο και το νομοθετικό διάταγμα 153/99.
- 11 Με επιστολή της 23ης Μαρτίου 2000, η Επιτροπή ενημέρωσε τις ιταλικές αρχές ότι ο νόμος 461/98 και το διάταγμα 153/99 περιείχαν ενδεχομένως στοιχεία κρατικής ενισχύσεως και τις κάλεσε να μη θέσουν σε εφαρμογή τα σχετικά μέτρα. Με επιστολή της 12ης Απριλίου 2000, οι ιταλικές αρχές πληροφόρησαν την Επιτροπή ότι ανέστειλαν την εφαρμογή των μέτρων και στις 14 Ιουνίου 2000 απέστειλαν συμπληρωματικές πληροφορίες.

- 12 Με βάση τις 76 πράξεις που πραγματοποιήθηκαν το 1998, το 1999 και το 2000, οι ιταλικές αρχές υπολόγισαν σε 5 358 δισεκατομμύρια ΙΤΛ (ήτοι 2 767 εκατομμύρια ευρώ) την ανώτατη αξία των φορολογικών πλεονεκτημάτων των οποίων μπορούσαν, θεωρητικώς, να έχουν τύχει οι δικαιούχοι.
- 13 Με επιστολή της 25ης Οκτωβρίου 2000, η Επιτροπή πληροφόρησε την Ιταλική Κυβέρνηση για την απόφασή της να κινήσει τη διαδικασία του άρθρου 88, παράγραφος 2, ΕΚ. Η απόφαση αυτή δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* (ΕΕ 2001, C 44, σ. 2).
- 14 Η Επιτροπή κατέληξε ότι η Ιταλική Δημοκρατία εφάρμοσε τον νόμο 461/98 και το διάταγμα 153/99 κατά παράβαση του άρθρου 88, παράγραφος 3, ΕΚ. Έκρινε ότι, με την εξαίρεση του προβλεπόμενου στο άρθρο 27, παράγραφος 2, του διατάγματος 153/99 μέτρου, τα εφαρμοσθέντα φορολογικά μέτρα, μεταξύ των οποίων και η μείωση φόρου, συνιστούσαν σύστημα κρατικών ενισχύσεων το οποίο ήταν αντίθετο προς την κοινή αγορά. Τα μέτρα αυτά ευνοούν ορισμένες τράπεζες, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να αυξήσουν το μέγεθός τους και να επωφεληθούν από τις οικονομίες κλίμακας με μειωμένο κόστος.
- 15 Κατόπιν αυτών, η Επιτροπή εξέδωσε την επίμαχη απόφαση, διευκρινίζοντας ότι ο νόμος 461/98 και το διάταγμα 153/99 προέβλεπαν φορολογικά πλεονεκτήματα και υπέρ των τραπεζικών ιδρυμάτων, τα οποία όμως δεν αποτελούν αντικείμενο εξετάσεως της αποφάσεως αυτής.
- 16 Η επίμαχη απόφαση έχει ως εξής:

«Άρθρο 1

Το καθεστώς κρατικών ενισχύσεων [...] που η Ιταλία θέσπισε υπέρ των τραπεζών με βάση τον νόμο [461/98] και το [διάταγμα 153/99], και ιδίως [...] το άρθρο 22,

παράγραφος 1, το άρθρο 23 παράγραφος 1, [...] [του διατάγματος 153/99] είναι ασυμβίβαστο με την κοινή αγορά.

[...]

Άρθρο 3

Η Ιταλία καταργεί το καθεστώς ενισχύσεων του άρθρου 1.

Άρθρο 4

1. Η Ιταλία θεσπίζει όλες τις διατάξεις που είναι απαραίτητες για την ανάκτηση από τους δικαιούχους της χορηγηθείσας με βάση το καθεστώς του άρθρου 1 ενισχύσεως, η οποία τους χορηγήθηκε παρανόμως.

2. Η ανάκτηση εκτελείται αμελλητί σύμφωνα με τις διαδικασίες του εσωτερικού δικαίου, υπό τον όρο ότι αυτές επιτρέπουν την άμεση και ουσιαστική εκτέλεση της αποφάσεως. Η υπό ανάκτηση ενίσχυση συμπεριλαμβάνει τους τόκους που υπολογίζονται από την ημερομηνία κατά την οποία η ενίσχυση τέθηκε στη διάθεση των δικαιούχων έως την ημερομηνία της ουσιαστικής της ανακτήσεως. Οι τόκοι υπολογίζονται με βάση το επιτόκιο αναφοράς που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του ισοδύναμου ενισχύσεως στα πλαίσια των ενισχύσεων περιφερειακού σκοπού.

[...]»

- 17 Σε εκτέλεση της εν λόγω απόφασης, το άρθρο 5 του νομοθετικού διατάγματος 63, της 15ης Απριλίου 2002, περί χρηματοοικονομικών και φορολογικών διατάξεων επείγουσας φύσεως στον τομέα της εισπράξεως, του εξορθολογισμού του συστήματος καθορισμού του κόστους των φαρμακευτικών προϊόντων, των κοινοτικών υποχρεώσεων, της αξιοποίησής της παρουσίας του δημοσίου και της χρηματοδοτήσεως των υποδομών (*GURI* αριθ. 90, της 17ης Απριλίου 2002, σ. 5), που κυρώθηκε με τον νόμο 112, της 15ης Ιουνίου 2002 *GURI* αριθ. 139, της 15ης Ιουνίου 2002, σ. 3), ανέστειλε τα φορολογικά πλεονεκτήματα που είχαν χορηγηθεί στις τράπεζες δυνάμει του νόμου 461/98, μεταξύ δε αυτών και τη μείωση φόρου.
- 18 Το νομοθετικό διάταγμα 282, της 24ης Δεκεμβρίου 2002, περί διατάξεων επείγουσας φύσεως στον τομέα των κοινοτικών και φορολογικών υποχρεώσεων, της εισπράξεως και των διαδικασιών τηρήσεως λογιστικής (*GURI* αριθ. 301, της 24ης Δεκεμβρίου 2002· στο εξής: διάταγμα 282/02), που κυρώθηκε με τον νόμο 27 της 21ης Φεβρουαρίου 2003 (τακτικό συμπλήρωμα στο *GURI* αριθ. 44, της 22ας Φεβρουαρίου 2003), υποχρέωσε τις τράπεζες στις οποίες είχαν χορηγηθεί ενισχύσεις να καταβάλουν, το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 2002, ποσό ίσο προς τους φόρους που δεν είχαν καταβάλει κατ' εφαρμογήν του συστήματος ενισχύσεων, εντόκως με ετήσιο επιτόκιο 5,5%.

III — Η διαδικασία της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 19 Η Unicredito κατέβαλε, κατ' εφαρμογήν του διατάγματος 282/02, το ποσό των 244712646,05 ευρώ για φόρους και τόκους που όφειλε λόγω του φορολογικού πλεονεκτήματος του οποίου έτυχε κατά τα έτη 1998, 1999 και 2000.
- 20 Στις 4 Φεβρουαρίου 2003, η Unicredito υπέβαλε τρεις αιτήσεις επιστροφής των καταβληθέντων για τα έτη αυτά ποσών. Οι αιτήσεις απορρίφθηκαν σιωπηρώς από την Agenzia delle Entrate, Ufficio Genova 1.

- 21 Η Unicredito άσκησε προσφυγή ενόπιον της Commissione tributaria provinciale di Genova, προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, τον παράνομο χαρακτήρα της επίμαχης αποφάσεως.
- 22 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι είναι αναγκαία η υποβολή προδικαστικού ερωτήματος προκειμένου, ιδίως, να εξετασθεί η συμφωνία του διατάγματος 282/02 προς τις κοινοτικές αρχές της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας.
- 23 Όσον αφορά τις αρχές της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η μείωση του φόρου εισοδήματος εντάσσεται σε μια λογική χρονικής συνέχειας και προεκτάσεως του ιστορικού προηγούμενου της θεσπίσεως του νόμου 218/90 στο πλαίσιο της διαδικασίας ιδιωτικοποιήσεως του ιταλικού τραπεζικού συστήματος.
- 24 Επισημαίνει ότι το άρθρο 7, παράγραφος 3, του νόμου 218/90 προέβλεπε μέτρο κατ' ουσίαν ανάλογο των προβλεπόμενων με τα άρθρα 22, παράγραφος 1, και 23, παράγραφος 1, του διατάγματος 153/99.
- 25 Το αιτούν δικαστήριο τονίζει ότι το προγενέστερο αυτό μέτρο ήταν ευνοϊκότερο από την επίμαχη μείωση φόρου, καθόσον τα ποσά που τοποθετούνταν σε ειδικό αποθεματικό δεν φορολογούνταν απλώς με μειωμένο συντελεστή, αλλά εξέπιπταν και απαλλάσσονταν πλήρως του φόρου. Επισημαίνει, επίσης, ότι οι τοποθετήσεις στο ειδικό αποθεματικό μπορούσαν να πραγματοποιούνται για περίοδο πέντε ετών, έως ένα μέγιστο ποσό για το σύνολο της περιόδου αυτής, ίσο με 1,20% της διαφοράς μεταξύ, αφενός, της συνολικής αξίας των τοποθετήσεων και καταθέσεων της πελατείας των τραπεζών που συμμετείχαν στη συγχώνευση ή στις πράξεις εισφοράς ενεργητικού και, αφετέρου, της συνολικής αξίας των τοποθετήσεων και καταθέσεων της πελατείας της μεγαλύτερης από τις τράπεζες που συμμετείχαν στη συγχώνευση ή στις πράξεις εισφοράς ενεργητικού, όπως αυτή προκύπτει από τον τελευταίο ισολογισμό της.

- 26 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η Επιτροπή έχει εξετάσει ειδικώς τον νόμο 218/90 στο πλαίσιο των αποφάσεων της 1999/288/ΕΚ, της 29ης Ιουλίου 1998, για την υπό όρους έγκριση της ενισχύσεως που χορήγησε η Ιταλία στην Banco di Napoli (ΕΕ 1999, L 116, σ. 36), και 2000/600/ΕΚ, της 10ης Νοεμβρίου 1999, για την κρατική ενίσχυση υπό όρους που σχεδιάζει να εφαρμόσει η Ιταλία υπέρ των κρατικών σικελικών τραπεζών Banco di Sicilia και Sicilcassa (ΕΕ 2000, L 256, σ. 21). Από τις αποφάσεις αυτές προκύπτει σαφώς ότι η Επιτροπή δέχθηκε ότι ο νόμος 218/90 γενικώς συμφωνεί προς το άρθρο 87 ΕΚ.
- 27 Εξάλλου, η δυνατότητα να υπαχθούν στις ευεργετικές διατάξεις του νόμου 461/98 και του διατάγματος 153/99 αποτέλεσε έναν από τους παράγοντες βάσει των οποίων οι τράπεζες σχημάτισαν την κρίση τους περί του οικονομικώς εφικτού των πράξεων συγκεντρώσεως. Η αναδρομική κατάργηση των ευνοϊκών αυτών ρυθμίσεων επιδρά αρνητικά, λαμβανομένου υπόψη του αναζητούμενου ποσού, στη χρηματοοικονομική τους σταθερότητα και μεταβάλλει δυσανάλογα και εκ των υστέρων τις παραμέτρους εκτιμήσεως στις οποίες στηρίχτηκαν στρατηγικές επιχειρηματικές επιλογές που έχουν ήδη εκτελεσθεί. Κατά συνέπεια, η αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης αποκλείει την αναδρομικότητα της επίμαχης αποφάσεως.
- 28 Όσον αφορά την αρχή της αναλογικότητας, το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι οι τράπεζες θα μπορούσαν, προκειμένου να τύχουν ευνοϊκότερης φορολογικής μεταχειρίσεως, να έχουν συνάψει πράξεις διαρθρωμένες διαφορετικά, βάσει των κοινών κανόνων του φορολογικού δικαίου. Συνεπώς, προτού απευθυνθεί στους ενδιαφερομένους εντολή ανακτήσεως των ενισχύσεων, η αρχή της αναλογικότητας επιβάλλει σύγκριση μεταξύ του ευνοϊκού καθεστώτος του κοινού δικαίου και του συστήματος που θεσπίζει ο νόμος 461/98 σε συνδυασμό με το διάταγμα 153/99.
- 29 Στο πλαίσιο αυτό, η Commissione tributaria provinciale di Genova αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν της διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Είναι η [επίμαχη απόφαση] ανίσχυρη και ασυμβίβαστη προς το κοινοτικό δίκαιο, καθόσον οι διατάξεις του νόμου [461/98 και του διατάγματος 153/99]

περί τραπεζών, αντιθέτως προς ό,τι έκρινε η Επιτροπή των ΕΚ, είτε συμβιβάζονται προς την κοινή αγορά, είτε, εν πάση περιπτώσει, υπάγονται στις παρεκκλίσεις του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχεία β' και γ', ΕΚ;

2) Ειδικότερα, είναι το άρθρο 4 της [επίμαχης αποφάσεως] ανίσχυρο και ασυμβίβαστο προς το κοινοτικό δίκαιο, καθόσον η Επιτροπή:

α) παρέβη την εκ του άρθρου 253 ΕΚ υποχρέωσή της προς επαρκή αιτιολόγηση;

β) παραβίασε την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης;

γ) παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας;

3) Εν πάση περιπτώσει, κωλύει η ορθή ερμηνεία των άρθρων 87 επ. ΕΚ, του άρθρου 14 του [κανονισμού ΕΚ 659/1999] και των γενικών αρχών του κοινοτικού δικαίου, ειδικότερα δε των αρχών [της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας], την εφαρμογή του άρθρου 1 του [διατάγματος 282/02];»

IV — Οι λοιπές εκκρεμείς ενώπιον του κοινοτικού δικαστή διαδικασίες

- 30 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 21 Φεβρουαρίου 2002 (υπόθεση C-66/02), η Ιταλική Δημοκρατία άσκησε προσφυγή περί ακυρώσεως της επίμαχης αποφάσεως, επί της οποίας το Δικαστήριο αποφαινεται με σημερινή χωριστή απόφαση.
- 31 Με δικόγραφα που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στις 21 Φεβρουαρίου 2002 και στις 11 Απριλίου 2002, η Associazione bancaria italiana (ABI) (T-36/02), η Banca Sanpaolo IMI SpA (T-37/02), η Banca Intesa Banca Commerciale italiana SpA (T-39/02), η Banca di Roma SpA (T-40/02), η Mediocredito Centrale SpA (T-41/02), η Banca Monte dei Paschi di Siena SpA (T-42/02) και η Compagnia di San Paolo Srl (T-121/02) άσκησαν κατά της Επιτροπής προσφυγές ακυρώσεως της επίμαχης αποφάσεως. Ενώπιον του Πρωτοδικείου η Επιτροπή προέβαλε ένσταση απαραδέκτου των προσφυγών λόγω ελλείψεως ατομικού συμφέροντος των προσφευγουσών, δεδομένου ότι οι επίμαχες ενισχύσεις δεν συνιστούσαν ατομικές ενισχύσεις, αλλά υπάγονταν σε σύστημα ενισχύσεων. Με διατάξεις της 9ης Ιουλίου 2003, το Πρωτοδικείο ανέστειλε τις ανωτέρω επτά διαδικασίες εν αναμονή της επικείμενης αποφάσεως του Δικαστηρίου στην υπόθεση C-66/02. Στις υποθέσεις T-36/02, T-37/02, T-39/02, T-40/02, T-41/02 και T-42/02 ασκήθηκαν αναιρέσεις κατά των διατάξεων περί αναστολής των διαδικασιών. Με διάταξη του Δικαστηρίου της 26ης Νοεμβρίου 2003, C-366/03 P έως C-368/03 P, C-390/03 P, C-391/03 P και C-394/03 P, ABI κ.λπ. κατά Επιτροπής (που δεν έχει δημοσιευθεί στη Συλλογή), αυτές οι αιτήσεις αναιρέσεως απορρίφθηκαν ως προδήλως απαράδεκτες.

V — Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

- 32 Εισαγωγικώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η Επιτροπή, μολονότι θέτει με τις γραπτές παρατηρήσεις της ζήτημα παραδεκτού μιας προδικαστικής παραπομπής κατόπιν αιτήσεως της Unicredito, η οποία επωφελήθηκε ενός εκ των μέτρων που

εξετάζονται με την επίμαχη απόφαση και η οποία εκπροσωπείται ενώπιον του Πρωτοδικείου από την ABI στο πλαίσιο της διαδικασίας T-36/02, εντούτοις αναγνωρίζει ότι, λαμβανομένης υπόψη της καταστάσεως της ενδιαφερόμενης τράπεζας, η υπό κρίση προδικαστική παραπομπή είναι παραδεκτή. Αντιθέτως, υποστηρίζει ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτο (βλ. σκέψη 42 της παρούσας αποφάσεως).

- 33 Πρέπει, επίσης, να επισημανθεί ότι η προσφυγή που ασκήθηκε στο πλαίσιο της κύριας δίκης βάλλει κατά τριών σιωπηρών απορριπτικών αποφάσεων, οι οποίες εκδόθηκαν επί αιτήσεων επιστροφής ποσών σχετιζόμενων με το φορολογικό πλεονέκτημα του οποίου έτυχε η Unicredito κατά τα έτη 1998, 1999 και 2000 υπό τη μορφή μειώσεως φόρου.
- 34 Όπως τονίζει η Επιτροπή, η ασκηθείσα στο πλαίσιο της κύριας δίκης προσφυγή δεν αφορά τα λοιπά μέτρα που προβλέπει το διάταγμα 153/99, τα οποία εξετάστηκαν με την επίμαχη απόφαση και κρίθηκαν ασύμβατα προς την κοινή αγορά.
- 35 Κατά συνέπεια, τα πρώτα δύο προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί να εξετασθεί το κύρος των άρθρων 1 και 4, αντιστοίχως, της επίμαχης αποφάσεως, καθόσον αφορούν την επίδικη μείωση φόρου. Περαιτέρω, πρέπει να γίνει δεκτό ότι με το τρίτο ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί αν τα άρθρα 87 επ. ΕΚ, το άρθρο 14 του κανονισμού 659/1999, καθώς και οι κοινοτικές αρχές της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι απαγορεύουν ένα εθνικό μέτρο όπως το διάταγμα 282/02.

A — Επί του πρώτου ερωτήματος

- 36 Με το πρώτο του ερώτημα, το οποίο, αντιθέτως προς το δεύτερο ερώτημα, δεν αφορά το άρθρο 253 ΕΚ, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν το άρθρο 1 της επίμαχης αποφάσεως είναι ανίσχυρο βάσει του άρθρου 87 ΕΚ, λόγω ασυμφωνίας της μειώσεως φόρου με την κοινή αγορά.

1. Υποβληθείσες ενώπιον του Δικαστηρίου παρατηρήσεις

- 37 Η Unicredito υποστηρίζει ότι ο νόμος 461/98 και το διάταγμα 153/99 εντάσσονται σε μια λογική χρονικής συνέχειας και ολοκλήρωσης της διαδικασίας αναδιαρθρώσεως και ιδιωτικοποιήσεως του ιταλικού τραπεζικού συστήματος, η οποία ξεκίνησε το 1990 με τον νόμο 218/90.
- 38 Κατά την Unicredito, η επίμαχη απόφαση συνιστά παράβαση του άρθρου 87, παράγραφοι 1 και 3, στοιχεία β' και γ', ΕΚ, καθόσον η επίμαχη μείωση φόρου:
- δεν συνιστά μέτρο επιλεκτικής, αλλά γενικής εφαρμογής, το οποίο, εν πάση περιπτώσει, δικαιολογείται από τη φύση και την οικονομία του φορολογικού συστήματος·
  - δεν επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και δεν νοθεύει ούτε απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό·
  - θα έπρεπε να έχει αποτελέσει αντικείμενο συγκεκριμένης εξετάσεως σε κάθε μία από τις συντελεσθείσες πράξεις·
  - θα έπρεπε να έχει εξετασθεί υπό το πρίσμα της έννοιας της «ενισχύσεως de minimis», δυνατότητα η οποία αποκλείσθηκε εκ προοιμίου λόγω της μη παροχής οποιασδήποτε οδηγίας εκ μέρους της Επιτροπής

— είναι συμβατή προς την κοινή αγορά, καθόσον μπορεί να θεωρηθεί ως ενίσχυση προοριζόμενη για την προώθηση σημαντικού σχεδίου κοινού ευρωπαϊκού συμφέροντος, η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο ιδιωτικοποίησης του ιταλικού τραπεζικού συστήματος, ή ως ενίσχυση προοριζόμενη να διευκολύνει την ανάπτυξη ορισμένων δραστηριοτήτων.

- 39 Την άποψη ότι η επίμαχη απόφαση είναι ανίσχυρη υποστηρίζει και η Ιταλική Κυβέρνηση. Εκτιμά ότι το χορηγηθέν φορολογικό πλεονέκτημα δεν συνιστά απαγορευόμενη κρατική ενίσχυση.
- 40 Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, το επίμαχο μέτρο εντάσσεται σε μια λογική συνέχειας και προεκτάσεως του ιστορικού προηγούμενου της θεσπίσεως του νόμου 218/90, ο οποίος περιείχε ακόμη ευνοϊκότερες ρυθμίσεις, διατυπωμένες με παρόμοια, κατ' ουσίαν, ορολογία. Σκοπός του μέτρου αυτού ήταν να συμβάλει στην ολοκλήρωση της διαδικασίας ιδιωτικοποίησης των δημόσιων τραπεζών, θέτοντας τέλος στον υπέρμετρο κατακερματισμό του ιταλικού τραπεζικού συστήματος, ο οποίος αποτελούσε άμεση συνέπεια του δημόσιου χαρακτήρα των αρχικών τραπεζών και ο οποίος μόνον εν μέρει είχε αρθεί με τη θέσπιση του νόμου 218/90.
- 41 Η Ιταλική Κυβέρνηση τονίζει ότι η μείωση του φόρου εισοδήματος εφαρμόζεται και στις πράξεις στις οποίες εμπλέκονται ιταλικές θυγατρικές κοινοτικών τραπεζών.
- 42 Η Επιτροπή εκτιμά ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτο, διότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να υποκαταστήσει με την κρίση του την Επιτροπή. Κατά πάγια νομολογία, η εκτίμηση του συμβατού μέτρων ενισχύσεων ή συστήματος ενισχύσεων προς την κοινή αγορά εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Επιτροπής, η οποία ενεργεί υπό τον έλεγχο του κοινοτικού δικαστή. Κατά συνέπεια, ένα εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί, στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής βάσει του άρθρου 234 ΕΚ, να υποβάλει στο Δικαστήριο ερώτημα ως προς το συμβατό κρατικής ενισχύσεως ή συστήματος ενισχύσεων προς την κοινή αγορά (διάταξη της 24ης Ιουλίου 2003, C-297/01, Sicilcassa κ.λπ., Συλλογή 2003, σ. I-7849, σκέψη 47).

2) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

43 Αντιθέτως προς τους ισχυρισμούς της Επιτροπής, το αιτούν δικαστήριο δεν ζητεί από το Δικαστήριο να αποφανθεί αντί της Επιτροπής ως προς το συμβατό της επίμαχης μείωσης φόρου προς την κοινή αγορά. Το υποβληθέν ερώτημα αφορά μόνον τον έλεγχο του κύρους αποφάσεως που έλαβε η Επιτροπή επί της εν λόγω συμβατότητας. Κατά συνέπεια, το ερώτημα αυτό είναι παραδεκτό.

α) Επί της επιλεκτικής εφαρμογής της μείωσης φόρου

44 Το άρθρο 87, παράγραφος 1, ΕΚ απαγορεύει τις ενισχύσεις που μεταχειρίζονται ευνοϊκώς «ορισμένες επιχειρήσεις ή ορισμένους κλάδους παραγωγής», ήτοι τις ενισχύσεις επιλεκτικής εφαρμογής.

45 Μια ενίσχυση μπορεί να είναι επιλεκτική, κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, ακόμη και όταν αφορά έναν ολόκληρο οικονομικό τομέα (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 17ης Ιουνίου 1999, C-75/97, Βέλγιο κατά Επιτροπής, Συλλογή 1999, σ. I-3671, σκέψη 33).

46 Εν προκειμένω, η μείωση φόρου εφαρμόζεται στον τραπεζικό τομέα. Δεν αφορά επιχειρήσεις άλλων τομέων της οικονομίας.

47 Επιπλέον, αφορά μόνον εκείνες τις επιχειρήσεις του τραπεζικού τομέα που διενεργούν τις προβλεπόμενες από τον νόμο πράξεις.

- 48 Επομένως, χωρίς να παρίσταται ανάγκη να εξετασθεί, όπως υποστηρίζει η Επιτροπή με την αιτιολογική σκέψη 33 της επίμαχης απόφασης, αν η επίμαχη μείωση φόρου ωφελεί περισσότερο τις μεγάλες τράπεζες, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το μέτρο αυτό έχει επιλεκτικό χαρακτήρα τόσο σε σχέση με τους άλλους οικονομικούς τομείς όσο και στο εσωτερικό του τραπεζικού τομέα.
- 49 Δεδομένου ότι δεν εφαρμόζεται σε όλους τους επιχειρηματίες, το μέτρο αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί ως γενικό μέτρο δημοσιονομικής ή οικονομικής πολιτικής.
- 50 Πράγματι, το μέτρο αυτό παρεκκλίνει από το φορολογικό καθεστώς του κοινού δικαίου. Οι επωφελούμενες επιχειρήσεις τυγχάνουν φορολογικού πλεονεκτήματος το οποίο δεν θα δικαιούνταν στο πλαίσιο της κανονικής εφαρμογής του καθεστώτος αυτού και το οποίο δεν μπορούν να διεκδικήσουν επιχειρήσεις άλλων τομέων που διενεργούν ανάλογες πράξεις ή επιχειρήσεις του τραπεζικού τομέα που δεν διενεργούν πράξεις όπως οι προβλεπόμενες.
- 51 Η επίμαχη μείωση φόρου δεν δικαιολογείται από τη φύση και την οικονομία του οικείου φορολογικού συστήματος (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 2ας Ιουλίου 1974, 173/73, Ιταλία κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1974, σ. 351, σκέψη 33). Δεν πρόκειται για προσπάθεια προσαρμογής του γενικού συστήματος στα ειδικά χαρακτηριστικά του τραπεζικού κλάδου. Από τον φάκελο της υποθέσεως προκύπτει ότι οι εθνικές αρχές δήλωσαν ρητώς ότι το επίμαχο μέτρο αποτελούσε μέσο για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας ορισμένων επιχειρήσεων σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο της εξελίξεως του κλάδου.
- 52 Συνεπώς, η αιτίαση που αντλείται από τον γενικό χαρακτήρα της μείωσης φόρου είναι αβάσιμη.

β) Επί του επηρεασμού του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών και της στρεβλώσεως του ανταγωνισμού

- 53 Το άρθρο 87, παράγραφος 1, ΕΚ απαγορεύει τις ενισχύσεις που επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό.
- 54 Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτών των δύο προϋποθέσεων, η Επιτροπή υποχρεούται να εξετάσει μόνον αν οι ενισχύσεις δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό και όχι αν οι ενισχύσεις αυτές έχουν πραγματικές επιπτώσεις στο ενδοκοινοτικό εμπόριο και στρεβλώνουν όντως τον ανταγωνισμό (απόφαση της 29ης Απριλίου 2004, C-372/97, Ιταλία κατά Επιτροπής, Συλλογή 2004, σ. I-3679, σκέψη 44).
- 55 Συνεπώς, πρέπει να γίνεται δεκτό ότι μια ενίσχυση δεν είναι συμβατή προς την κοινή αγορά όταν έχει ή μπορεί να έχει επιπτώσεις στο ενδοκοινοτικό εμπόριο και στρεβλωτικά αποτελέσματα επί του ανταγωνισμού που αναπτύσσεται στο πλαίσιο του εμπορίου αυτού.
- 56 Ειδικότερα, όταν μια χορηγηθείσα από κράτος μέλος ενίσχυση καθιστά ισχυρότερη τη θέση μιας επιχειρήσεως σε σχέση με άλλες επιχειρήσεις που την ανταγωνίζονται στο ενδοκοινοτικό εμπόριο, πρέπει να θεωρείται ότι οι επιχειρήσεις αυτές επηρεάζονται από την ενίσχυση (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 17ης Σεπτεμβρίου 1980, 730/79, Philip Morris κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1980, σ. 13, σκέψη 11, και της 22ας Νοεμβρίου 2001, C-53/00, Ferring, Συλλογή 2001, σ. I-9067, σκέψη 21, καθώς και προαναφερθείσα απόφαση της 29ης Απριλίου 2004, Ιταλία κατά Επιτροπής, σκέψη 52).
- 57 Συναφώς, στην περίπτωση ελευθερώσεως σε κοινοτικό επίπεδο ενός τομέα της οικονομίας μπορεί να γίνει λόγος για πραγματικές ή δυνητικές επιπτώσεις των ενισχύσεων επί του ανταγωνισμού, καθώς και για συνέπειές τους στο εμπόριο μεταξύ κρατών μελών (βλ. απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 2003, C-409/00, Ισπανία κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. I-1487, σκέψη 75).

- 58 Εξάλλου, δεν είναι αναγκαίο η επιχείρηση που έλαβε την ενίσχυση να μετέχει η ίδια στο ενδοκοινοτικό εμπόριο. Πράγματι, όταν ένα κράτος μέλος χορηγεί ενίσχυση σε επιχείρηση, η εσωτερική παραγωγή μπορεί να διατηρείται στο ίδιο επίπεδο ή και να αυξάνεται, με συνέπεια να μειώνονται οι δυνατότητες επιχειρήσεων εγκατεστημένων σε άλλα κράτη μέλη να εξαγάγουν τα προϊόντα τους προς την αγορά αυτού του κράτους μέλους (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 7ης Μαρτίου 2002, C-310/99, Ιταλία κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. I-2289, σκέψη 84). Επιπλέον, η ενίσχυση μιας επιχειρήσεως που μέχρι σήμερα δεν μετείχε στο ενδοκοινοτικό εμπόριο ενδέχεται να καταστήσει δυνατή τη διείσδυσή της στην αγορά ενός άλλου κράτους μέλους.
- 59 Εν προκειμένω επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η μείωση φόρου ενισχύει τη θέση των τραπεζών που έλαβαν την ενίσχυση σε σχέση με τις τράπεζες που μετέχουν στο ενδοκοινοτικό εμπόριο.
- 60 Πρέπει, επίσης, να τονισθεί ότι ο τομέας των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών αποτέλεσε αντικείμενο εκτενούς διαδικασίας ελευθερώσεως σε κοινοτικό επίπεδο, η οποία ενδυνάμωσε τον ανταγωνισμό που διασφάλιζαν μέχρι τότε μόνον οι διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ περί ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων.
- 61 Από τον φάκελο της υποθέσεως, και ειδικότερα από τις αιτιολογικές σκέψεις του νομοσχεδίου επί του οποίου βασίσθηκε ο νόμος 461/98, προκύπτει ότι, κατά τον χρόνο θεσπίσεώς της, η επίμαχη μείωση φόρου εισήχθη προκειμένου η νομισματική ένωση να μην οδηγήσει στην πράξη, λαμβανομένης υπόψη της σημαντικής υστερήσεως του ιταλικού τραπεζικού συστήματος σε σχέση με τα λοιπά ευρωπαϊκά συστήματα, στη συρρίκνωση του ιταλικού τραπεζικού κλάδου υπέρ των περισσότερο στιβαρών ευρωπαϊκών τραπεζών.
- 62 Το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που συνεπάγεται η μείωση φόρου για τις εγκατεστημένες στην Ιταλία τράπεζες ενδέχεται να καταστήσει δυσχερέστερη τη διείσδυση στην ιταλική αγορά επιχειρηματιών από άλλα κράτη μέλη ή να διευκολύνει τη διείσδυση εγκατεστημένων στην Ιταλία επιχειρηματιών σε άλλες αγορές.

63 Ο προβληθείς από την Ιταλική Κυβέρνηση ισχυρισμός ότι η μείωση φόρου εφαρμόζεται και στις εγκατεστημένες στην Ιταλία θυγατρικές τραπεζών άλλων κρατών μελών δεν εμποδίζει την επέλευση των αποτελεσμάτων αυτών.

64 Συνεπώς, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι αιτιάσεις που αντλούνται από την απουσία επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου και από την απουσία νοθεύσεως του ανταγωνισμού είναι αβάσιμες.

γ) Επί της απουσίας συγκεκριμένης εξετάσεως εκ μέρους της Επιτροπής κάθε μεμονωμένης διενεργηθείσας πράξεως

65 Δεν αμφισβητείται ότι η Ιταλική Δημοκρατία δεν κοινοποίησε στην Επιτροπή:

— ατομικές ενισχύσεις για συγκεκριμένες τράπεζες, καθώς και

— τον νόμο 461/98 και το διάταγμα 153/99 ως σύστημα ενισχύσεων.

66 Η Επιτροπή κίνησε αυτεπαγγέλτως την προβλεπόμενη στο άρθρο 88, παράγραφος 2, ΕΚ διαδικασία, προκειμένου να εξετάσει τον νόμο 461/98 και το διάταγμα 153/99 ως σύστημα ενισχύσεων.

67 Στην περίπτωση συστήματος ενισχύσεων, η Επιτροπή, προκειμένου να αποφανθεί αν το οικείο σύστημα παρουσιάζει στοιχεία ενισχύσεως, μπορεί να περιορισθεί στη μελέτη των γενικών χαρακτηριστικών του συστήματος αυτού, χωρίς να υποχρεούται να εξετάσει κάθε συγκεκριμένη περίπτωση εφαρμογής του (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 19ης Οκτωβρίου 2000, C-15/98 και C-105/99, Ιταλία και Sardegna Lines κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-8855, σκέψη 51, και της 29ης Απριλίου 2004, C-278/00, Ελλάδα κατά Επιτροπής, Συλλογή 2004, σ. I-3997, σκέψη 24).

68 Κατά συνέπεια, είναι αβάσιμη η αιτίαση που αντλείται από απουσία εξετάσεως εκ μέρους της Επιτροπής κάθε μεμονωμένης πράξεως σχετικής με την επίμαχη μείωση φόρου.

δ) Επί της εξετάσεως της μειώσεως φόρου υπό το πρίσμα της έννοιας της «ενισχύσεως de minimis»

69 Δεδομένου ότι επρόκειτο για την εξέταση συστήματος ενισχύσεων και όχι ατομικών ενισχύσεων, η Επιτροπή δεν όφειλε να εξετάσει κάθε περίπτωση ειδικής εφαρμογής του συστήματος σε ενισχύσεις που δεν υπερβαίνουν το ανώτατο ποσό ενισχύσεως de minimis, όπως αυτό καθορίζεται στην ανακοίνωση 96/C 68/06 της Επιτροπής, σχετικά με τις ενισχύσεις de minimis (ΕΕ 1996, C 68, σ. 9).

70 Συνεπώς, η αιτίαση που αντλείται από απουσία εξετάσεως της μειώσεως φόρου υπό το πρίσμα της έννοιας της «ενισχύσεως de minimis» είναι αβάσιμη.

ε) Επί της εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχεία β' και γ', ΕΚ

71 Εισαγωγικώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι η Επιτροπή απολαύει, όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 87, παράγραφος 3, ΕΚ, ευρείας διακριτικής ευχέρειας, η άσκηση της οποίας περιλαμβάνει εκτιμήσεις οικονομικής και κοινωνικής φύσεως που πρέπει να κινούνται εντός κοινοτικού πλαισίου. Το Δικαστήριο, ελέγχοντας τη νομιμότητα της ασκήσεως της ελευθερίας αυτής, δεν μπορεί να υποκαθιστά με την επί του θέματος εκτίμησή του εκείνη της αρμόδιας αρχής, αλλά οφείλει να περιορίζεται στην εξέταση του αν οι εκτιμήσεις αυτές ενέχουν πρόδηλη πλάνη ή κατάχρηση εξουσίας (βλ. απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2002, C-456/00, Γαλλία κατά Επιτροπής, σ. I-11949, σκέψη 41, και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

i) Επί της έννοιας των «ενισχύσεων για την προώθηση σημαντικών σχεδίων κοινού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος»

72 Δυνάμει του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΕΚ, η Επιτροπή μπορεί να κηρύξει συμβατές προς την κοινή αγορά ενισχύσεις για την προώθηση σημαντικών σχεδίων κοινού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος.

73 Με την αιτιολογική σκέψη 45 της επίμαχης αποφάσεως, η Επιτροπή τονίζει ότι τα επίμαχα μέτρα αποσκοπούν στην ενίσχυση του ιταλικού τραπεζικού συστήματος, εξασφαλίζοντας ευνοϊκή μεταχείριση κυρίως στους επιχειρηματίες ενός κράτους μέλους και όχι της Κοινότητας στο σύνολό της.

74 Συναφώς, αρκεί η διαπίστωση ότι από τις αιτιολογικές σκέψεις του νομοσχεδίου επί του οποίου βασίσθηκε ο νόμος 461/98 προκύπτει, μεταξύ άλλων, ότι η επίμαχη μείωση φόρου αποσκοπεί στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των εγκατεστημένων στην Ιταλία επιχειρηματιών και της ανταγωνιστικής τους θέσεως στην εσωτερική αγορά.

75 Επομένως, αποκλείοντας τον χαρακτηρισμό «σχέδιο κοινού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος», η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως.

- 76 Περαιτέρω, είναι αβάσιμος ο ισχυρισμός της Unicredito και της Ιταλικής Κυβερνήσεως ότι τα επίμαχα μέτρα εντάσσονται στο πλαίσιο της ολοκλήρωσεως μιας διαδικασίας ιδιωτικοποιήσεως, η οποία θα μπορούσε να αποτελεί σχέδιο κοινού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος.
- 77 Πράγματι, μια διαδικασία ιδιωτικοποιήσεως σε επίπεδο κράτους μέλους δεν μπορεί να θεωρηθεί, αυτή καθαυτή, ως σχέδιο κοινού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος.
- 78 Συνεπώς, η αιτίαση που αντλείται από παράβαση του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΕΚ είναι αβάσιμη.

ii) Επί της έννοιας των «ενισχύσεων για την προώθηση της αναπτύξεως ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων»

- 79 Δυνάμει του άρθρου 83, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΕΚ, η Επιτροπή μπορεί να κηρύσσει συμβατές προς την κοινή αγορά ενισχύσεις για την προώθηση της αναπτύξεως ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων.
- 80 Με την αιτιολογική σκέψη 47 της επίμαχης αποφάσεως η Επιτροπή επισημαίνει ότι από κανένα στοιχείο του επίμαχου συστήματος ενισχύσεων δεν προκύπτει ότι το σύστημα αυτό πρέπει να κηρυχθεί συμβατό προς την κοινή αγορά κατ' εφαρμογήν του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΕΚ.
- 81 Κατά την Επιτροπή, δεν πληρούται το κριτήριο της διατάξεως αυτής σύμφωνα με το οποίο οι οικείες ενισχύσεις δεν πρέπει να αλλοιώνουν τους όρους του εμπορίου σε βαθμό αντιβαίνοντα προς το κοινό συμφέρον.

- 82 Η Επιτροπή, επισημαίνοντας, συναφώς, ότι η μείωση φόρου έχει κυρίως ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των δικαιούχων της ενισχύσεως σ' έναν τομέα που χαρακτηρίζεται από έντονο διεθνή ανταγωνισμό και έχοντας προηγουμένως τονίσει ότι η ενίσχυση προορίζεται να ενισχύσει τη θέση των δικαιούχων σε σχέση με τους ανταγωνιστές που δεν λαμβάνουν ενίσχυση, απορρίπτει εμμέσως τον ισχυρισμό ότι το επίμαχο μέτρο αφορά την «ανάπτυξη» της τραπεζικής δραστηριότητας στο σύνολό της.
- 83 Λαμβανομένων υπόψη των σκέψεων που διατυπώθηκαν κατά την εξέταση των προηγούμενων αιτιάσεων ως προς τα χαρακτηριστικά της μειώσεως φόρου, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ανάλυση της Επιτροπής δεν ενέχει πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως.
- 84 Κατά συνέπεια, η αιτίαση που αντλείται από παράβαση του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΕΚ είναι αβάσιμη.

B — Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 85 Από το σκεπτικό της αποφάσεως περί παραπομπής προκύπτει ότι με το δεύτερο ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 4 της επίμαχης αποφάσεως είναι ανίσχυρο, διότι, αφενός, η εντολή ανακτήσεως των ενισχύσεων δεν αιτιολογείται σύμφωνα με το άρθρο 253 ΕΚ και, αφετέρου, συνιστά παραβίαση των αρχών της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας.

1) Υποβληθείσες ενώπιον του Δικαστηρίου παρατηρήσεις

- 86 Η Unicredito εκτιμά ότι η Επιτροπή δεν αιτιολόγησε επαρκώς την απόφασή της να μην κάνει χρήση της κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999 ευχέρειάς της να μην απαιτήσει την ανάκτηση της ενισχύσεως, δεδομένου ότι η ανάκτηση αυτή προσκρούει στη γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου περί προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.
- 87 Υποστηρίζει ότι η Επιτροπή δεν αμφισβήτησε το κύρος του νόμου 218/90 και ότι το περιεχόμενο του νόμου 461/98 είναι απολύτως σύμφωνο προς εκείνο του προγενέστερου νόμου. Επομένως, θα έπρεπε να ισχύσει τεκμήριο νομιμότητας υπέρ της Ιταλικής Δημοκρατίας όσον αφορά τον νόμο 461/98.
- 88 Η προσφεύγουσα της κύριας δίκης επικαλείται τον χρόνο που παρήλθε από της θεσπίσεως του νόμου 218/90.
- 89 Η στάση της Επιτροπής έναντι του νόμου αυτού συνιστά «εξαιρετική» περίπτωση δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, η οποία απαλλάσσει τους ιδιώτες δικαιούχους από την επιστροφή της ενισχύσεως.
- 90 Η ύπαρξη δικαιολογημένης εμπιστοσύνης προκύπτει από το προβλεπόμενο με το άρθρο 7, παράγραφος 3, του νόμου 218/90 μέτρο, το οποίο καθιερώνει μηχανισμό εφαρμογής κατ' ουσίαν πανομοιότυπο με αυτόν της μειώσεως φόρου.

- 91 Κατά την προσφεύγουσα της κύριας δίκης, δικαιολογημένη εμπιστοσύνη γεννά επίσης το γεγονός ότι όλες οι συντελεσθείσες πράξεις που υπήχθησαν στα επίμαχα ευνοϊκά φορολογικά μέτρα είχαν τύχει αδείας από την Banca d'Italia, αρχή ειδικώς επιφορτισμένη με τον έλεγχο της τήρησης των κανόνων του ανταγωνισμού στον τραπεζικό τομέα.
- 92 Περαιτέρω, η Επιτροπή, μη λαμβάνοντας υπόψη τον υπαρκτό κίνδυνο γενέσεως μεγάλου αριθμού ενδίκων διαφορών, παραβίασε εν προκειμένω την αρχή της ασφάλειας δικαίου.
- 93 Η Unicredito υποστηρίζει, υπό το πρίσμα του άρθρου 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999, ότι η Επιτροπή όφειλε να εξασφαλίσει την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας κατά το στάδιο της εντολής ανακτήσεως των ενισχύσεων.
- 94 Διατάζοντας όχι τη σταδιακή, αλλά την πλήρη, επιτακτική και άμεση ανάκτηση των ενισχύσεων, η Επιτροπή προέβη σε διακανονισμό αντίθετο προς την αρχή αυτή.
- 95 Κατά την Unicredito, η Επιτροπή θα έπρεπε να συγκρίνει την επίμαχη μείωση φόρου με τα πλεονεκτήματα τα οποία θα μπορούσαν να αντλήσουν οι τράπεζες από το φορολογικό καθεστώς του κοινού δικαίου, εφόσον είχαν προβεί σε διαφορετικά διαρθρωμένες πράξεις.
- 96 Η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι, πριν από την εισαγωγή της επίμαχης μείωσης φόρου, η νομιμότητα των αντίστοιχων διατάξεων του νόμου 218/90, ήτοι του άρθρου 7, παράγραφος 3, αυτού, δεν είχε αμφισβητηθεί από απόψεως συμφωνίας προς το άρθρο 87 ΕΚ.

- 97 Η Επιτροπή εκτιμά ότι με την επίμαχη απόφαση εξέτασε ενδελεχώς το ζήτημα της ανακτήσεως των ενισχύσεων. Προσθέτει ότι, εν πάση περιπτώσει, δεν υποχρεούται, κατά τη νομολογία, να εκθέτει συγκεκριμένους λόγους προς δικαιολόγηση της ασκήσεως της εξουσίας που διαθέτει να απευθύνει στις εθνικές αρχές εντολή περί ανακτήσεως των ενισχύσεων.
- 98 Κατά τα λοιπά, η Επιτροπή εκτιμά ότι οι αιτιάσεις που αντλούνται από παραβίαση των αρχών της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας είναι αβάσιμες.

2) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

α) Επί της αιτιολογήσεως της εντολής ανακτήσεως

- 99 Η κατά το άρθρο 253 ΕΚ υποχρέωση αιτιολογήσεως πρέπει, κατ' αρχήν, να εκτιμάται αναλόγως των περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως, ιδίως του περιεχομένου της πράξεως, της φύσεως των προβαλλόμενων λόγων και του συμφέροντος που έχει ενδεχομένως ο αποδέκτης για παροχή διευκρινίσεων. Εντούτοις, στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, όταν, αντιθέτως προς τις διατάξεις του άρθρου 88, παράγραφος 3, ΕΚ, η ενίσχυση έχει ήδη καταβληθεί, η Επιτροπή, η οποία έχει την εξουσία να ζητήσει από τις εθνικές αρχές να διατάξουν την επιστροφή, δεν είναι υποχρεωμένη να εκθέτει συγκεκριμένους λόγους για να δικαιολογεί την άσκηση αυτής της εξουσίας (προαναφερθείσες αποφάσεις Βέλγιο κατά Επιτροπής, σκέψεις 81 και 82 της 7ης Μαρτίου 2002, Ιταλία κατά Επιτροπής, σκέψη 106, και της 29ης Απριλίου 2004, Ιταλία κατά Επιτροπής, σκέψη 129).
- 100 Δεν αμφισβητείται ότι η Ιταλική Δημοκρατία δεν κοινοποίησε στην Επιτροπή προ της εφαρμογής του το σύστημα ενισχύσεων που προβλέπει την επίμαχη μείωση φόρου.

- 101 Επομένως, η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη να προβάλλει συγκεκριμένους λόγους προς στήριξη της εντολής ανακτίσεως των ενισχύσεων.
- 102 Εν πάση περιπτώσει, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, αντιθέτως προς τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας της κύριας δίκης, οι αιτιολογικές σκέψεις 49 έως 57 και 62 της επίμαχης αποφάσεως περιλαμβάνουν, υπό το πρίσμα του άρθρου 14 του κανονισμού 659/1999 και της αρχής της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, ενδελεχή αιτιολογία της αποφάσεως της Επιτροπής να απαιτήσει την ανάκτηση των επίμαχων ενισχύσεων.
- 103 Κατά συνέπεια, η αιτίαση που αντλείται από ανεπαρκή αιτιολογία της εντολής ανακτίσεως δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

β) Επί της αιτιάσεως που αντλείται από παραβίαση των αρχών της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου

- 104 Λαμβανομένου υπόψη του επιτακτικού χαρακτήρα του ελέγχου που διενεργεί η Επιτροπή επί των κρατικών ενισχύσεων δυνάμει του άρθρου 88 ΕΚ, η εμπιστοσύνη των επιχειρήσεων δικαιούχων της ενισχύσεως όσον αφορά τη νομιμότητα αυτής δικαιολογείται, κατ' αρχήν, μόνον αν η ενίσχυση χορηγήθηκε τηρουμένης της προβλεπόμενης από το άρθρο αυτό διαδικασίας, γεγονός για το οποίο ένας επιμελής επιχειρηματίας πρέπει κανονικά να είναι σε θέση να βεβαιωθεί. Ειδικότερα, όταν η ενίσχυση καταβλήθηκε χωρίς προηγούμενη κοινοποίηση στην Επιτροπή, οπότε είναι παράνομη δυνάμει του άρθρου 88, παράγραφος 3, ΕΚ, ο δικαιούχος της ενισχύσεως δεν μπορεί, κατά τον χρόνο αυτό, να έχει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη στη νομιμότητα της χορηγήσεως της ενισχύσεως αυτής (απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 2004, C-183/02 P και C-187/02 P, Demesa και Territorio Histórico de Álava κατά Επιτροπής, Συλλογή 2004, σ. I-10609, σκέψεις 44 και 45, και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Ούτε το οικείο κράτος μέλος ούτε ο ενδιαφερόμενος επιχειρηματίας μπορούν να επικαλεσθούν μετέπειτα την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης προκειμένου να εμποδίσουν την ανάκτηση της ενισχύσεως, δεδομένου ότι ο προβληθείς από την Unicredito κίνδυνος γενέσεως ενδίκων διαφορών μπορούσε να προβλεφθεί ήδη κατά τον χρόνο χορηγήσεως της ενισχύσεως.

105 Δεν αμφισβητείται ότι τα προβλεπόμενα με τον νόμο 218/90 μέτρα ουδέποτε κοινοποιήθηκαν στην Επιτροπή. Επομένως, όσον αφορά τον ισχυρισμό ότι το προβλεπόμενο με το άρθρο 7, παράγραφος 3, του νόμου αυτού μέτρο παρουσιάζει έντονη ομοιότητα με την επίμαχη μείωση φόρου, αρκεί η διαπίστωση ότι το προγενέστερο μέτρο δεν αποτέλεσε αντικείμενο εξετάσεως εκ μέρους της Επιτροπής. Στο πλαίσιο αυτό, το επιχείρημα της Unicredito περί του χρόνου που παρήλθε από της θεσπίσεως του νόμου αυτού δεν ασκεί επιρροή. Επιπλέον, ακόμη και αν υποθεθεί ότι, όπως υπονοεί το αιτούν δικαστήριο, τα δύο διαδοχικά μέτρα εντάσσονται σε μια λογική συνέχειας και προεκτάσεως, το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν επενέβη όσον αφορά το προηγούμενο σύστημα είναι άνευ σημασίας, καθόσον το επίμαχο στην υπό κρίση περίπτωση σύστημα, εξεταζόμενο ανεξάρτητα από το παλαιό, ευνοεί ορισμένες επιχειρήσεις (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 7ης Ιουνίου 1988, 57/86, Ελλάδα κατά Επιτροπής, Συλλογή 1988, σ. 2855, σκέψη 10).

106 Όσον αφορά τις αποφάσεις 1999/288 και 2000/600 τις οποίες επικαλείται το αιτούν δικαστήριο (βλ. σκέψη 26 της παρούσας αποφάσεως), πρέπει να επισημανθεί ότι αφορούν, αφενός, ενισχύσεις χορηγηθείσες σε συγκεκριμένες τράπεζες δικαιούχους και, αφετέρου, μέτρα διαφορετικά από τα εν προκειμένω επίμαχα, ήτοι αυξήσεις εταιρικού κεφαλαίου, προκαταβολές καταβληθείσες από την Banca d'Italia, μεταβίβαση σε τράπεζα της συμμετοχής του δημοσίου σε άλλη τράπεζα, καθώς και φορολογικές ελαφρύνσεις για πράξεις μεταβιβάσεως επιχειρήσεων, τμημάτων επιχειρήσεων και αγαθών. Το γεγονός ότι η Επιτροπή έκρινε ορισμένα από τα προβλεπόμενα με τον νόμο 218/90 μέτρα ως συμβατά προς την κοινή αγορά δεν συνεπάγεται αυτομάτως ανάλογη ευνοϊκή απόφαση της Επιτροπής για όλα τα μέτρα που προβλέπει ο νόμος αυτός.

107 Ως προς τον ισχυρισμό της προσφεύγουσας της κύριας δίκης ότι η Banca d'Italia χορήγησε άδειες για κάθε πράξη που συνεπαγόταν μείωση φόρου υπέρ των τραπεζών, αρκεί η υπενθύμιση ότι η εκτίμηση του συμβατού μιας ενισχύσεως προς την κοινή αγορά εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Επιτροπής, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατό να δημιουργηθεί δικαιολογημένη εμπιστοσύνη σε επιμελή επιχειρηματία από απόφαση μη προερχόμενη από το κοινοτικό αυτό όργανο.

- 108 Τέλος, δεν μπορεί να γίνει δεκτός ο ισχυρισμός ότι η ανάκτηση της χορηγηθείσας υπό τη μορφή μειώσεως φόρου ενισχύσεως παραβιάζει την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης για τον λόγο ότι οι οικείες τράπεζες συνυπολόγισαν την ενίσχυση αυτή κατά την εκτίμηση του οικονομικώς εφικτού των πράξεων συγκεντρώσεως.
- 109 Πράγματι, η ανάκτηση ενισχύσεως χορηγηθείσας κατά παράβαση της διαδικασίας του άρθρου 88, παράγραφος 3, ΕΚ αποτελεί προβλέψιμο κίνδυνο για τον επιχειρηματία που λαμβάνει την ενίσχυση.
- 110 Επιπλέον, όπως τονίζει η Επιτροπή, οι επιχειρήσεις στις οποίες χορηγείται παρανόμως ενίσχυση λαμβάνουν γενικώς υπόψη το ποσό της ενισχύσεως αυτής στις οικονομικής φύσεως επιλογές τους και η ανάκτηση του ποσού έχει, κατά κανόνα, δυσμενείς συνέπειες για την οικονομική τους κατάσταση. Εάν γινόταν δεκτό ότι το γεγονός αυτό αποκλείει την ανάκτηση, τότε οι ενισχύσεις θα παρέμεναν οριστικώς στην κατοχή των δικαιούχων σχεδόν στο σύνολο των περιπτώσεων και ο κοινοτικός έλεγχος των κρατικών ενισχύσεων θα στερούνταν παντελώς αποτελεσματικότητας.
- 111 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω στοιχείων, η Unicredito δεν μπορεί να επικαλεσθεί τη δυνατότητα του αποδέκτη παράνομης ενισχύσεως να προβάλει εξαιρετικές περιστάσεις που δικαιολογημένα δημιούργησαν εμπιστοσύνη στον νόμιμο χαρακτήρα της ενισχύσεως αυτής (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Demesa και Territorio Histórico de Álava κατά Επιτροπής, σκέψη 51).
- 112 Συνεπώς, η αιτίαση που αντλείται από παραβίαση των αρχών της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου πρέπει να απορριφθεί.

γ) Επί της αιτιάσεως που αντλείται από παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας

- 113 Η κατάργηση μιας παράνομης ενισχύσεως διά της ανακτήσεώς της αποτελεί τη λογική συνέπεια της διαπιστώσεως του παράνομου χαρακτήρα της. Η ανάκτηση αυτή, η οποία αποσκοπεί στην αποκατάσταση της προτέρας καταστάσεως, δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να θεωρηθεί ως μέτρο δυσανάλογο προς τους στόχους των διατάξεων της Συνθήκης που αφορούν τις κρατικές ενισχύσεις. Με την επιστροφή της ενισχύσεως ο αποδέκτης χάνει το πλεονέκτημα που διέθετε στην αγορά έναντι των ανταγωνιστών του και τα πράγματα επανέρχονται στην προ της καταβολής της ενισχύσεως κατάσταση (βλ. προαναφερθείσα απόφαση της 29ης Απριλίου 2004, Ιταλία κατά Επιτροπής, σκέψεις 103 και 104, καθώς και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 114 Τα προς επιστροφή ποσά δεν είναι δυνατό να καθορίζονται σε συνάρτηση προς τις πράξεις στις οποίες θα μπορούσαν να έχουν προβεί οι επιχειρήσεις αντί των πράξεων που γεννούν δικαίωμα ενισχύσεως.
- 115 Πράγματι, οι επιχειρήσεις κατέληξαν στην επιλογή αυτή έχοντας επίγνωση του κινδύνου ανακτήσεως των χορηγηθεισών κατά παράβαση του άρθρου 88, παράγραφος 3, ΕΚ ενισχύσεων.
- 116 Οι εν λόγω επιχειρήσεις θα μπορούσαν να αποφύγουν τον κίνδυνο αυτό επιλέγοντας εξαρχής πράξεις υπαγόμενες σε διαφορετικό καθεστώς.
- 117 Επιπλέον, σε περιπτώσεις όπως η εν προκειμένω επίμαχη, η αποκατάσταση της προτέρας καταστάσεως συνεπάγεται επαναφορά, κατά το μέτρο του δυνατού, στην κατάσταση που θα ίσχυε εάν οι επίμαχες πράξεις είχαν συντελεσθεί χωρίς τη χορήγηση της μειώσεως του φόρου.

- 118 Η αποκατάσταση αυτή δεν συνεπάγεται διαφορετική ανασύσταση του παρελθόντος με βάση υποθετικά στοιχεία όπως οι συχνά σύνθετες επιλογές στις οποίες θα μπορούσαν να έχουν προβεί οι ενδιαφερόμενοι επιχειρηματίες, δεδομένου μάλιστα ότι οι πραγματοποιηθείσες με τη συμβολή της ενισχύσεως επιλογές ενδέχεται να αποδειχθούν μη αναστρέψιμες.
- 119 Προς τον σκοπό της επαναφοράς στην προτέρα κατάσταση μπορεί να ληφθεί υπόψη, κατά το στάδιο της ανακτήσεως της ενισχύσεως από τις εθνικές αρχές, μόνον η ενδεχομένως ευνοϊκότερη φορολογική μεταχείριση σε σχέση με τη μεταχείριση του κοινού δικαίου στην οποία θα υπέκειτο, δυνάμει συμβατών προς το κοινοτικό δίκαιο εθνικών κανόνων και εφόσον δεν είχε χορηγηθεί η παράνομη ενίσχυση, η τελικώς συντελεσθείσα πράξη.
- 120 Επομένως, η αιτίαση που αντλείται από παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας δεν είναι βάσιμη.
- 121 Κατόπιν του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι από την εξέταση των πρώτων δύο προδικαστικών ερωτημάτων δεν προέκυψαν στοιχεία ικανά να θίξουν το κύρος της επίμαχης αποφάσεως.

Γ — Επί του τρίτου ερωτήματος

- 122 Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν τα άρθρα 87 επ. ΕΚ, το άρθρο 14 του κανονισμού 659/1999, καθώς και οι αρχές της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας απαγορεύουν εθνικό μέτρο που διατάσσει την επιστροφή ενισχύσεως, σε εκτέλεση αποφάσεως της Επιτροπής με την οποία η ενίσχυση αυτή κρίθηκε ασύμβατη προς την κοινή αγορά και από την εξέταση της οποίας, υπό το πρίσμα των ίδιων αυτών διατάξεων και αρχών, δεν προέκυψαν στοιχεία ικανά να θίξουν το κύρος αυτής.

- 123 Συναφώς, αρκεί η διαπίστωση ότι ένα εθνικό μέτρο διατάσσει την επιστροφή ενισχύσεως σε εκτέλεση αποφάσεως της Επιτροπής στερείται νομιμότητας όταν η απόφαση αυτή είναι αντίθετη προς κανόνα κοινοτικού δικαίου.
- 124 Εντεύθεν προκύπτει, αντιστρόφως, ότι αν η εξέταση από απόψεως κανόνων κοινοτικού δικαίου μιας αρνητικής αποφάσεως της Επιτροπής δεν αποφέρει στοιχεία ικανά να θίξουν το κύρος αυτής, τότε οι εν λόγω κανόνες δεν μπορούν να απαγορεύσουν εθνικό μέτρο που λαμβάνεται προς εκτέλεση της επίμαχης αποφάσεως της Επιτροπής.
- 125 Κατά συνέπεια, στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 87 επ. ΕΚ, το άρθρο 14 του κανονισμού 659/1999, καθώς και οι αρχές της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας δεν απαγορεύουν εθνικό μέτρο που διατάσσει την επιστροφή ενισχύσεως, σε εκτέλεση αποφάσεως της Επιτροπής με την οποία η ενίσχυση αυτή κρίθηκε ασύμβατη προς την κοινή αγορά και από την εξέταση της οποίας, υπό το πρίσμα των ίδιων αυτών διατάξεων και αρχών, δεν προέκυψαν στοιχεία ικανά να θίξουν το κύρος αυτής.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 126 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπόδιοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Από την εξέταση των υποβληθέντων προδικαστικών ερωτημάτων δεν προέκυψαν στοιχεία ικανά να θίξουν το κύρος της αποφάσεως 2002/581/ΕΚ της Επιτροπής, της 11ης Δεκεμβρίου 2001, σχετικά με το καθεστώς κρατικών ενισχύσεων που η Ιταλία θέσπισε υπέρ των τραπεζών.

- 2) Τα άρθρα 87 επ. ΕΚ, το άρθρο 14 του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου 93 της Συνθήκης ΕΚ, καθώς και οι αρχές της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας δεν απαγορεύουν εθνικό μέτρο που διατάσσει την επιστροφή ενισχύσεως, σε εκτέλεση αποφάσεως της Επιτροπής με την οποία η ενίσχυση αυτή κρίθηκε ασύμβατη προς την κοινή αγορά και από την εξέταση της οποίας, υπό το πρίσμα των ίδιων αυτών διατάξεων και αρχών, δεν προέκυψαν στοιχεία ικανά να θίξουν το κύρος αυτής.

(υπογραφές)